
МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Гетман Ю. С.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-704-8-36>

ВСТУП

Мова є одним із найважливіших складників людського життя. Вона супроводжує людину з раннього дитинства і поступово формує її бачення світу, спосіб мислення, а також спосіб взаємодії з іншими людьми. Через мову передаються знання, досвід, традиції, культура і цінності, які накопичувалися протягом багатьох поколінь. Саме тому мову не можна розглядати виключно як засіб спілкування. Мова є значно ширшим явищем.

У сучасному світі питання ролі мови стає особливо актуальним. Це пов'язано з процесами глобалізації, розвитком технологій, поширенням Інтернету та міжнародної комунікації. Однією з найбільш впливових мов у цьому контексті є англійська, яка фактично стала універсальною мовою спілкування у багатьох сферах життя¹. Тому важливо не лише вивчати англійську мову як інструмент для навчання чи роботи, а й розуміти її культурний вплив. Вона може змінювати не лише спосіб комунікації, а й спосіб мислення, що впливає на формування ідентичності людини. Метою статті є аналіз ролі мови у формуванні національної та культурної ідентичності, а також дослідження впливу англійської мови на сучасне суспільство.

1. Теоретичні засади мови як чинника формування ідентичності

Мова є складною системою, яка формується протягом історичного розвитку суспільства. Вона включає не лише слова, а й граматику, стилістику, інтонацію та культурні контексти. Мова не існує окремо від суспільства. Вона розвивається разом із ним і відображає усі зміни, які відбуваються у культурі та соціальному житті.

¹ Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 3.

Серед основних функцій мови можна виділити комунікативну, когнітивну, культурну та ідентифікаційну. Комунікативна функція дає людям змогу обмінюватися інформацією. Когнітивна функція пов'язана з мисленням, оскільки людина мислить мовою. Культурна функція забезпечує передачу традицій і знань, а ідентифікаційна – формує відчуття належності до певної групи.

Як зазначає Едвард Сепір, мова не просто відображає думки, а й створює їх². Це означає, що різні мови можуть формувати різні типи мислення. Наприклад, деякі мови мають більше слів для опису певних явищ, що дає змогу їх носіям точніше їх розрізнити. Саме ця властивість мови пояснює, чому люди з різних культур можуть по-різному сприймати одну і ту ж ситуацію.

Мова відіграє ключову роль у формуванні особистості. Вона є першим інструментом, через який людина починає взаємодіяти зі світом. Із раннього віку людина засвоює не лише слова, а й норми поведінки, способи вираження емоцій і соціальні правила. Через мову людина отримує доступ до культури своєї країни. Вона вивчає традиції, звичаї, історію та цінності, що формує її світогляд.

Дослідники зазначають, що мова є важливим компонентом етнічної та культурної ідентичності³. Цікаво, що людина може по-різному поводитися залежно від мови, якою вона спілкується. Наприклад, деякі люди відчують себе більш відкритими і впевненими, коли говорять іноземною мовою. Це свідчить про те, що мова впливає не лише на мислення, а й на поведінку та емоційний стан людини.

2. Мова як основа національної та культурної ідентичності

Національна ідентичність – це усвідомлення людиною своєї належності до певного народу. Вона формується під впливом історії, культури, традицій і, звичайно ж, мови. Мова є одним із головних чинників національної єдності. Як зазначає Бенедикт Андерсон, нація є «уявленою спільнотою», яка об'єднується через спільну мову та символи⁴.

В Україні це питання особливо важливе. Українська мова є не лише засобом спілкування, а й символом державності та незалежності. Вона дає змогу зберігати історичну пам'ять і передавати культурні традиції. Тому збереження мови є одним із найважливіших завдань для розвитку національної ідентичності.

² Sapir E. Language. New York : Harcourt, 1921. P. 69.

³ Fishman J. Handbook of Language and Ethnic Identity. Oxford : Oxford University Press, 1999. P. 44.

⁴ Anderson B. Imagined Communities. London : Verso, 2006. P. 133.

Культурна ідентичність включає цінності, звички, традиції та спосіб життя, які формують унікальність певного народу. Мова є основним інструментом передачі цієї культури. Гумбольдт зазначав, що мова є «духом народу»⁵. Це означає, що через мову відображається внутрішній світ культури. Наприклад, у різних мовах існують різні способи вираження ввічливості, емоцій або ставлення до часу. Це впливає на поведінку людей і на їх взаємодію у суспільстві. Саме через мову людина найкраще може зрозуміти іншу культуру.

3. Англійська мова в умовах глобалізації: культурний вплив, колоніалізм і мовний баланс

Сьогодні англійська мова є глобальною мовою. Вона використовується у більшості сфер життя: у науці, освіті, бізнесі, технологіях та культурі. За словами Д. Крістала, англійська стала глобальною через історичний розвиток та економічний вплив англосмовних країн⁶. У сучасному світі знання англійської мови є важливою перевагою. Вона відкриває доступ до великої кількості інформації та можливостей.

Для більш глибокого розуміння сучасної ролі англійської мови важливо враховувати історичні причини її поширення, зокрема процеси колоніалізму. У період існування Британської імперії (XVII–XX ст.) англійська мова активно поширювалася на територіях колоній у різних частинах світу: в Азії, Африці, Північній Америці та Австралії. У цих регіонах англійська мова використовувалася як мова влади, адміністрації, освіти та торгівлі. У багатьох випадках вона ставала обов'язковою для отримання освіти або кар'єрного зростання. У результаті цього місцеві мови часто витіснялися або відходили на другий план.

Дослідники зазначають, що саме колоніалізм став одним із ключових чинників, які забезпечили глобальне поширення англійської мови⁷. Пізніше цей вплив був посилений економічною та культурною домінантністю США. Важливо також зазначити, що в багатьох колишніх колоніях англійська мова і сьогодні має високий статус. Вона використовується у державному управлінні, освіті та бізнесі. Це призводить до формування особливого типу ідентичності, де поєднуються локальні культурні елементи та вплив англосмовної культури.

У науковій літературі такий вплив часто розглядається крізь призму поняття «мовного імперіалізму», тобто домінування однієї мови

⁵ Humboldt W. On Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. P. 58.

⁶ Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 3.

⁷ Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 3.

над іншими⁸. Це означає, що мова може виступати не лише засобом спілкування, а й інструментом культурного впливу. Таким чином, розуміння ролі колоніалізму допомагає краще оцінити сучасне становище англійської мови. Вона стала глобальною не випадково, а внаслідок складних історичних процесів, які продовжують впливати на сучасний світ.

Разом із поширенням мови відбувається і поширення культури, адже ці два явища тісно пов'язані між собою. Англійська мова не є винятком: вона виступає не лише засобом спілкування, а й носієм певних культурних моделей, цінностей і стилю життя. На сучасному етапі англійська мова активно поширює:

- західні культурні цінності;
- масову культуру (кіно, музику, медіа);
- сучасні моделі поведінки та комунікації.

Через фільми, соціальні мережі, музику та Інтернет-контент англійська культура стає доступною для людей у всьому світі. Це особливо впливає на молоде покоління, яке активно споживає саме англійський контент. Як зазначає Д. Крістал, глобальне поширення англійської мови супроводжується впливом англійської культури, що формує нові культурні орієнтири⁹. З одного боку, це має позитивні наслідки. Зокрема, це сприяє:

- розвитку міжкультурного діалогу;
- кращому розумінню інших культур;
- формуванню глобального мислення.

Проте існує і зворотний бік цього процесу. Надмірний вплив англійської культури може призводити до:

- зменшення інтересу до національної культури;
- часткової втрати культурної самобутності;
- уніфікації культурного простору.

Проблема полягає не в самому впливі англійської мови, а у його некритичному сприйнятті. Важливо зберігати власну культурну ідентичність, одночасно відкриваючись до нових культурних впливів.

Одним із найбільш помітних проявів впливу англійської мови є активне використання англіцизмів. Англіцизми – це слова або вирази, запозичені з англійської мови, які активно входять у повсякденне мовлення. В українській мові вони поширюються насамперед у таких сферах, як:

- інформаційні технології;
- бізнес та менеджмент;

⁸ Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 1992. P. 47.

⁹ Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 145.

- маркетинг;
- соціальні мережі.

Серед найпоширеніших прикладів можна назвати слова: meeting, deadline, feedback, startup. У багатьох випадках такі запозичення є зручними, оскільки відображають нові поняття, які раніше не існували в мові. Як підкреслює Д. Крістал, запозичення є природним процесом розвитку будь-якої мови, особливо в умовах глобалізації¹⁰. Вони дають мові змогу адаптуватися до нових реалій. Однак надмірне використання англіцизмів може мати і негативні наслідки:

- витіснення українських відповідників;
- спрощення мовної структури;
- утрата мовної самобутності.

Тому важливо дотримуватися балансу: використовувати англіцизми там, де вони дійсно необхідні, і водночас підтримувати розвиток власної мовної системи.

Глобалізація є одним із ключових процесів сучасного світу. Вона сприяє активному обміну інформацією, розвитку міжнародних зв'язків і зближенню культур. Водночас вона суттєво впливає на мовні процеси. Англійська мова в умовах глобалізації стала основним інструментом міжнародної комунікації. Вона використовується в освіті, бізнесі, науці та медіа, що сприяє її подальшому поширенню¹¹. Проте глобалізація має і складні наслідки. Зокрема, це:

- уніфікація культур;
- зменшення мовної різноманітності;
- домінування глобальних мов.

У науковій літературі це явище часто описується як мовний імперіалізм, тобто домінування однієї мови над іншими¹². Як зазначає Р. Філіпсон, мовний імперіалізм є наслідком історичних процесів колоніалізму та сучасного економічного впливу англійської мови¹³.

Глобалізація сама по собі не є негативним явищем. Проблеми виникають тоді, коли вона призводить до витіснення локальних культур. Саме тому важливо зберігати національні мови навіть у глобальному середовищі.

В Україні англійська мова відіграє дедалі важливішу роль. Це пов'язано з розвитком міжнародного співробітництва, інтеграцією у світову економіку та зростанням ролі технологій. Англійська мова активно використовується:

¹⁰ Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 120.

¹¹ Graddol D. English Next. London : British Council, 2006. P. 45.

¹² Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 1992. P. 47.

¹³ Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 1992. P. 50.

- у сфері ІТ;
- у вищій освіті;
- у бізнесі;
- у міжнародних проєктах.

Особливо це помітно в ІТ-секторі, де англійська мова фактично є робочою. Багато компаній працюють із міжнародними клієнтами, що вимагає високого рівня мовної компетенції. Також студенти активно використовують англомовні джерела для навчання, що розширює їх доступ до інформації¹⁴.

Водночас важливо, щоб розвиток англійської мови не призводив до зменшення ролі української. На мою думку, обидві мови повинні гармонійно співіснувати. Вивчення англійської мови має значний вплив на розвиток особистості. Вона відкриває нові можливості для самореалізації, навчання та професійного зростання. Зокрема, знання англійської мови дає змогу:

- отримати доступ до міжнародних освітніх програм;
- працювати в міжнародних компаніях;
- подорожувати і спілкуватися з людьми з інших країн;
- використовувати світові інформаційні ресурси.

Окрім того, вивчення іноземної мови сприяє розвитку мислення, пам'яті та комунікативних навичок¹⁵. Дослідження показують, що багатомовні люди можуть легше адаптуватися до нових умов і проявляють більшу гнучкість у мисленні¹⁶.

Разом із тим важливо не втратити власну культурну ідентичність. На мою думку, знання іноземної мови не повинно замінювати рідну, а має доповнювати її. Саме поєднання відкритості до світу та збереження власної культури є основою гармонійного розвитку особистості.

У сучасних умовах глобалізації питання балансу між мовами набуває особливої актуальності. З одного боку, англійська мова стала універсальним засобом міжнародної комунікації, який відкриває широкі можливості для освіти, професійної діяльності та доступу до інформації¹⁷. З іншого боку, її домінування може створювати певні ризики для розвитку та збереження національних мов.

Баланс між мовами полягає у гармонійному співіснуванні глобальної та рідної мов, коли кожна з них виконує свою функцію. Англійська мова використовується переважно як інструмент міжнародної взаємодії, тоді

¹⁴ Graddol D. English Next. London : British Council, 2006. P. 72.

¹⁵ Pavlenko A. Emotions and Multilingualism. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. P. 33.

¹⁶ Pavlenko A. Emotions and Multilingualism. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. P. 35.

¹⁷ Graddol D. English Next. London : British Council, 2006. P. 12.

як національна мова залишається основою культурної ідентичності та внутрішньої комунікації суспільства¹⁸.

У практичному вимірі це означає розподіл функцій між мовами. Так, англійська мова є необхідною для:

- доступу до глобальних знань і наукових ресурсів;
- участі у міжнародному професійному середовищі;
- навчання за кордоном;
- комунікації з представниками інших культур.
- Водночас рідна мова виконує не менш важливі функції:
- забезпечує збереження культурної спадщини;
- формує національну свідомість;
- підтримує літературну та культурну традиції;
- бере участь у формуванні мислення особистості.

Як підкреслює К. Крамш, мова і культура є нерозривно пов'язаними, тому втрата або послаблення однієї з них неминуче впливає на іншу¹⁹.

Однак у реальному житті досягнення такого балансу не завжди є простим. Часто англійська мова асоціюється з успіхом, престижем та сучасністю, що може призводити до зменшення ролі національної мови, особливо серед молодого покоління. Це явище частково пов'язане з глобальним впливом англійської культури, який сформувався як унаслідок колоніалізму, так і через сучасні економічні процеси²⁰. Ще одним аспектом є активне проникнення англіцизмів у повсякденне мовлення. Як зазначає Д. Крістал, запозичення є природною частиною розвитку мови, особливо в умовах інтенсивних культурних контактів²¹. Проте надмірне використання іншомовних елементів може поступово витіснити національні мовні ресурси.

Важливим є усвідомлений підхід до використання мов. Людина повинна розуміти, у яких сферах доречно використовувати англійську мову, а в яких віддавати перевагу рідній. Наприклад, у професійному середовищі англійська мова може бути необхідною, тоді як у повсякденному житті доцільно підтримувати використання національної мови.

Важливу роль у підтриманні мовного балансу відіграє освіта. Саме освітня система формує мовні компетенції та ставлення до мови. Поєднання якісного вивчення англійської мови з глибоким опануванням рідної мови сприяє формуванню гармонійної мовної особистості²². Окрім

¹⁸ Kramsch C. *Language and Culture*. Oxford : Oxford University Press, 1998. P. 25.

¹⁹ Kramsch C. *Language and Culture*. Oxford : Oxford University Press, 1998. P. 27.

²⁰ Phillipson R. *Linguistic Imperialism*. Oxford : Oxford University Press, 1992. P. 47.

²¹ Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 120.

²² Graddol D. *English Next*. London : British Council, 2006. P. 72.

того, значення має і державна мовна політика. Підтримка національної мови в освіті, медіа, культурі та публічному просторі дає змогу зберігати її функціональність навіть в умовах глобалізації.

Отже, у сучасному світі багатомовність є не винятком, а необхідністю. Володіння англійською мовою розширює можливості людини, тоді як знання і використання рідної мови забезпечують збереження власної ідентичності. Отже, баланс між мовами є важливою умовою гармонійного розвитку як особистості, так і суспільства. Він дає змогу ефективно користуватися перевагами глобалізації, не втрачаючи при цьому культурної самобутності та національної унікальності.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що мова є одним із ключових чинників формування національної та культурної ідентичності людини. Вона виконує не лише комунікативну функцію, а й виступає носієм історичного досвіду, культурних цінностей та колективної пам'яті. Через мову передаються традиції, норми поведінки та спосіб мислення, що формує унікальність кожного народу. Особливу роль у цьому процесі відіграє національна мова, яка забезпечує збереження культурної спадщини та формує відчуття належності до певної спільноти.

У випадку України українська мова є важливим чинником національної ідентичності та символом державності. Разом із тим сучасний світ характеризується активними глобалізаційними процесами, у яких ключову роль відіграє англійська мова. Вона стала міжнародною мовою спілкування завдяки не лише сучасним економічним і технологічним чинникам, а й історичним процесам, зокрема колоніалізму.

Поширення англійської мови у період Британської імперії створило основу для її подальшого глобального домінування²³. У багатьох країнах світу англійська мова закріпилася як мова освіти, бізнесу та державного управління, що значною мірою вплинуло на формування культурної ідентичності населення. У деяких випадках це призвело до зменшення ролі місцевих мов та культур, що розглядається як прояв мовного імперіалізму²⁴.

Водночас у сучасних умовах англійська мова продовжує поширюватися вже не через політичний тиск, а через глобалізацію, міжнародну комунікацію та розвиток інформаційних технологій. Вона відкриває

²³ Crystal D. *English as a Global Language*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. P. 3.

²⁴ Phillipson R. *Linguistic Imperialism*. Oxford : Oxford University Press, 1992. P. 47.

широкі можливості для освіти, професійної реалізації та міжкультурного обміну, сприяючи формуванню глобальної ідентичності.

Проте домінування англійської мови може створювати ризики для збереження мовної та культурної різноманітності. Надмірне використання англіцизмів, зниження ролі національних мов і уніфікація культурного простору можуть негативно впливати на ідентичність народів.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що найважливішим завданням сучасного суспільства є збереження балансу між глобальними та національними процесами. Знання англійської мови є необхідним для розвитку, проте воно не повинно витіснити рідну мову. Оптимальним підходом є багатомовність, яка дає змогу поєднувати інтеграцію у світове співтовариство зі збереженням власної культурної та національної ідентичності.

Отже, мова виступає не лише засобом спілкування, а й основою формування ідентичності. При цьому як історичні процеси (зокрема, колоніалізм), так і сучасні глобалізаційні тенденції відіграють важливу роль у визначенні місця мов у сучасному світі. Окрім того, варто зазначити, що мова не лише відображає дійсність, а й активно бере участь у її формуванні. Вона впливає на сприйняття соціальних процесів, визначає способи комунікації та формує систему цінностей.

У сучасному світі мовне середовище стає дедалі більш динамічним, що потребує постійного пристосування як із боку особистості, так і з боку суспільства. Особливо важливо підкреслити роль освіти у формуванні мовної політики та мовної культури. Саме через освітні інституції відбувається поширення мовних норм і формування ставлення до рідної та іноземних мов. Якщо освітня система підтримує розвиток національної мови поряд із вивченням міжнародних мов, це сприяє збереженню мовного балансу.

Не менш значущою є роль медіа та інформаційного простору, які активно впливають на мовні процеси. Сучасні технології сприяють поширенню англійської мови, але водночас можуть використовуватися і для популяризації національної культури. Важливо також урахувати, що мовна ідентичність є гнучкою і може змінюватися під впливом соціальних і культурних чинників. Це означає, що людина здатна поєднувати різні мовні та культурні впливи, формуючи власну унікальну ідентичність.

Таким чином, розвиток багатомовності є перспективним напрямом у сучасному суспільстві, оскільки він дає змогу не лише розширювати можливості людини, а й сприяє розвитку толерантності та міжкультурного розуміння. Також важливо відзначити, що збереження мовного різноманіття є глобальним завданням, яке потребує спільних зусиль різних країн. Кожна

мова є унікальним носієм культури, тому її втрата означає втрату важливої частини світової спадщини.

У зв'язку із цим особливого значення набуває підтримка національних мов на державному рівні, зокрема в освіті, культурі та публічному просторі. Це дає змогу забезпечити їхній стабільний розвиток навіть в умовах глобалізації. Підсумовуючи, можна сказати, що мова залишається одним із найважливіших елементів існування суспільства, який визначає його культурну та національну специфіку. Її роль не зменшується, а навпаки – зростає в умовах сучасних трансформацій. Отже, ефективне поєднання використання англійської мови та збереження рідної мови є необхідною умовою гармонійного розвитку особистості й суспільства у цілому.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається мова як один із ключових чинників формування національної та культурної ідентичності особистості в умовах сучасної глобалізації. Проаналізовано основні функції мови, зокрема комунікативну, когнітивну, культурну та ідентифікаційну, а також їхню роль у формуванні світогляду і соціальної поведінки людини. Особливу увагу приділено взаємозв'язку мови та мислення, а також впливу мовного середовища на розвиток особистості. Досліджено роль національної мови як основи збереження культурної спадщини та формування національної свідомості. Окремо розглянуто феномен англійської мови як глобального засобу міжнародної комунікації, її вплив на культуру, освіту та професійний розвиток.

Значну увагу приділено історичним передумовам поширення англійської мови, зокрема процесам колоніалізму, які сприяли її утвердженню як домінуючої у багатьох регіонах світу. Розглянуто поняття мовного імперіалізму та його вплив на національні культури і мовне різноманіття. Проаналізовано сучасні процеси глобалізації та їхній вплив на мовну ситуацію, зокрема поширення англіцизмів і уніфікацію культурного простору. Обґрунтовано необхідність збереження балансу між використанням англійської мови як інструменту глобальної комунікації та розвитком рідної мови як основи національної ідентичності.

У висновках підкреслено, що оптимальним підходом є формування багатомовної особистості, здатної поєднувати відкритість до світу зі збереженням власної культурної самобутності. Окрім того, у статті акцентовано увагу на важливості свідомого ставлення до мовної політики як на рівні держави, так і на рівні окремої особистості. Підкреслено, що збереження національної мови є необхідною умовою підтримання культурної різноманітності у світі. Зазначено, що ефективне поєднання

глобальних і локальних мовних практик сприяє формуванню гармонійного мовного середовища. Дослідження підтверджує актуальність проблеми мовного балансу в умовах сучасних соціокультурних трансформацій. Отримані результати можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, а також у практиці освітньої та культурної політики.

Література

1. Crystal D. English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 212 p.
2. Graddol D. English Next. London : British Council, 2006. 128 p.
3. Sapir E. Language. New York : Harcourt, 1921. 258 p.
4. Fishman J. Handbook of Language and Ethnic Identity. Oxford : Oxford University Press, 1999. 500 p.
5. Anderson B. Imagined Communities. London : Verso, 2006. 256 p.
6. Humboldt W. On Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1999. 324 p.
7. Wierzbicka A. Understanding Cultures Through Their Key Words. Oxford : Oxford University Press, 1997. 317 p.
8. Kramsch C. Language and Culture. Oxford : Oxford University Press, 1998. 134 p.
9. Phillipson R. Linguistic Imperialism. Oxford : Oxford University Press, 1992. 365 p.
10. Pavlenko A. Emotions and Multilingualism. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 304 p.

Information about the author:

Hetman Yuliia Serhiivna,

Candidate of Philological Sciences,

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

2, Valentynivska Street, Kharkiv, Ukraine